

ปัจจัยที่ส่งผลต่อหนี้สินครัวเรือนเกษตรกรในจังหวัดลพบุรี
**The Factors Affecting to The Farmers' Household Debts
in Lopburi Province**

สุริยะ หาญพิชัย ,

เฉลิมพล จตุพร และ วสุ สุวรรณวิหค

หลักสูตรเศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

Suriya Hanphichai ,

Chalermpon Jatuporn and Vasu Suvanvihok

Master of Economics Program, School of Economics,

Sukhothai Thammathirat Open University, Thailand

Corresponding Author, E-mail : hanpichai@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะหนี้สินครัวเรือนเกษตรกรในจังหวัดลพบุรี และปัจจัยที่ส่งผลต่อหนี้สินครัวเรือนเกษตรกรในจังหวัดลพบุรีเป็นการวิจัยเชิงปริมาณกลุ่มตัวอย่างคือ เกษตรกรในจังหวัดลพบุรี จำนวนรวม 400 คน เครื่องมือที่ใช้เก็บข้อมูล คือ แบบสอบถาม การวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และการวิเคราะห์สมการถดถอย ใช้วิธีกำลังสองน้อยที่สุดสามัญ

ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพหนี้สิน ครัวเรือนเกษตรกรเป็นหนี้เฉลี่ย 83,992.50 บาท ส่วนใหญ่เป็นหนี้ในระบบ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรเป็นแหล่งกู้ยืมหลักของครัวเรือนเกษตรกร และกู้ยืมเพื่อใช้ในการผลิต กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูก มันสำปะหลังจะมีหนี้สินโดยเฉลี่ยน้อยกว่าเกษตรกรผู้ปลูกข้าว กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกอ้อยมีหนี้สินไม่แตกต่างไปจากกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าว 2) ปัจจัยที่ส่งผลต่อหนี้สินครัวเรือนเกษตรกรในจังหวัดลพบุรี พบว่า การออม รายได้นอกภาคการเกษตร และรายจ่ายในภาคการเกษตร เป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์เชิงลบต่อปริมาณหนี้สิน ในขณะที่ รายจ่ายนอกภาคการเกษตร เป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์เชิงบวกต่อปริมาณหนี้สินครัวเรือนเกษตรกร โดยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

คำสำคัญ: หนี้สิน; ปัจจัยที่ส่งผล; เกษตรกร

Abstracts

This qualitative research study aims to study the condition of Thai farmers' household debts in Lopburi province, and the factors affecting to the framers' household debts. The samples were 400 farmers living in Lopburi province. The questionnaire was employed to collect the data which were analyzed using average, mean and regression analysis as well as ordinary least squares.

The results showed that: 1) In average, the farmers' households debts were at 83,992.50 baht. Most of them were the formal debts which the farmer stake a loan for their agriculture productions from the Bank for Agriculture and Agricultural Cooperatives (BAAC) who is the main creditor. The group of cassava farmers had less debts than the rice farmers, and the sugar cane farmers had as much debts as the rice farmers; 2) the factors effected to the farmers' household debts were the saving habits, the income from the non-agriculture activities and the expenses on the agriculture activities. These factors had the negative correlation with the amount of the household debts. Meanwhile, the expenses on the non-agriculture activities had the positive correlation with the amount of the samples' household debts with a significant at the level of .05.

Keywords: Household Debts; Factors Affecting; Farmers

บทนำ

ประเทศไทยได้ชื่อว่าเป็นประเทศเกษตรกรรมมาอย่างยาวนาน เนื่องจากมีสภาพภูมิประเทศ ทรัพยากร สิ่งแวดล้อม และภูมิอากาศที่เอื้ออำนวยต่อการทำการเกษตร ประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ ประกอบอาชีพทางการเกษตร จนในระยะหลังที่ประเทศไทยเริ่มมีนโยบายในการเปลี่ยนผ่านจากประเทศเกษตรกรรมพัฒนาไปสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรมมากขึ้น ส่งผลให้สัดส่วนของครัวเรือนที่ทำการเกษตรในประเทศไทยปี พ.ศ. 2558 อยู่ที่ร้อยละ 16.3 ซึ่งพบว่ามีสัดส่วนที่ลดลงมากเมื่อเปรียบเทียบกับปี พ.ศ. 2550 ที่มีถึงร้อยละ 23.1 ของครัวเรือนทั้งหมดซึ่งส่วนหนึ่งอาจเป็นผลจากการลงทุนของรัฐในภาคเศรษฐกิจอื่นเพิ่มขึ้น กำลังแรงงานในภาคการเกษตรออกไปแสวงหางานในอาชีพอื่นมากขึ้น อีกทั้งการนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการดำเนินการด้านการเกษตรเพิ่มขึ้นทำให้มีการใช้แรงงานน้อยลงและมีความเป็นอุตสาหกรรมมากขึ้น จึงส่งผลให้ ครัวเรือนที่ทำการเกษตรมีสัดส่วนที่ลดลงอย่างต่อเนื่อง (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2560 : 1 ; สำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร, 2557 : 1-2)

จากการพัฒนาของประเทศไทยของไทยแม้จะทำให้มีการพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐานทางด้านกายภาพ ให้ความก้าวหน้าแต่ก็ปรากฏชัดเจนในภายหลังว่าเกิดช่องว่างทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ภาคการเกษตรซึ่งเป็นอาชีพหลักของคนส่วนใหญ่ของประเทศยังประสบกับความผันผวนของราคาพืชผลในตลาดโลกและประสบความเสี่ยงจากภัยธรรมชาติ รวมทั้งความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติทั้งดินและน้ำ ทำให้เกษตรกรมีปัญหานี้สินที่สะสมเรื้อรังมานานโดยเฉพาะจากหนี้สินนอกระบบเนื่องจากการขาดแคลนเงินทุนในการทำการเกษตร คำว่า หนี้สิน หมายถึง หนี้สินของบุคคลที่กู้ยืมมาจากสถาบัน , องค์กรรวมทั้งแหล่งเงินทุนอื่นๆ โดยผู้กู้มีหนี้สินจะต้องนำหนี้มาชำระคืนในอนาคต ด้วยนโยบายภาครัฐที่มีการเปลี่ยนแปลง ภาวะเศรษฐกิจโลกที่มีแนวโน้มชะลอตัว รวมถึงความผันผวนของธรรมชาติ ส่งผลให้เกษตรกรส่วนใหญ่ของประเทศตกอยู่ภายใต้ภาวะหนี้สินล้นพ้นตัว ซึ่งเป็นปัญหาที่ยังรากลึกในสังคมไทยมายาวนาน และเป็นปัญหาที่ไม่ควรมองข้าม (สมชัย จิตสุชน และคณะ, 2551 : 2 ; ศิริภา โภคาพานิชย์ และสัญญา เคนาภูมิ, 2560 : 192-201) ถึงแม้จะเป็นปัญหาระดับครัวเรือน แต่ในที่สุดก็จะส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชน รวมทั้ง

ภาวะเศรษฐกิจและสังคมของประเทศเนื่องจากครัวเรือนสะสมหนี้เพิ่ม (วิทยา เจียรพันธุ์ และคณะ, 2553 : 1-3 ; เสาวณีย์ ณ นคร, 2557 : 1-2)

จังหวัดลพบุรี เป็นจังหวัดในเขตพื้นที่ภาคกลางที่มีภูมิประเทศเหมาะสมกับการทำการเกษตร ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกร จังหวัดลพบุรีมีประชากรทั้งหมด 757,273 คน 257,115 ครัวเรือน ด้านรายได้และรายจ่าย ในปี พ.ศ. 2560 เกษตรกรที่มีที่ดินเป็นของตนเอง มีรายได้เฉลี่ยเดือนละ 17,865 บาท มีรายจ่ายเฉลี่ย 12,912 บาท ส่วนเกษตรกรที่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง มีรายได้เฉลี่ยเดือนละ 14,330 บาท มีรายจ่ายเฉลี่ย 11,929 บาท เกษตรกรที่ประกอบอาชีพประมงหรือบริการทางการเกษตร มีรายได้เฉลี่ยเดือนละ 8,729 บาท มีรายจ่ายเฉลี่ย 8,847 บาท ส่วนคนงานเกษตร มีรายได้เฉลี่ยเดือนละ 14,556 บาท มีรายจ่ายเฉลี่ย 11,519 บาท ซึ่งเกษตรกรมีรายได้ลดลงจากปี พ.ศ. 2554 ที่เกษตรกรที่มีที่ดินเป็นของตนเอง มีรายได้เฉลี่ยเดือนละ 18,875 บาท ส่วนเกษตรกรที่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง มีรายได้เฉลี่ยเดือนละ 24,481 บาท ด้านหนี้สินครัวเรือนเกษตรกรพบว่า ในปี 2560 เกษตรกรที่มีที่ดินเป็นของตนเอง เป็นหนี้สิน 28,893 ครัวเรือน มีหนี้สินเฉลี่ย 69,997 บาท ส่วนเกษตรกรที่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง เป็นหนี้สิน 8,313 ครัวเรือน โดยมีหนี้สินเฉลี่ย 61,312 บาท วัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อนำมาใช้ในการเกษตร (สำนักงานสถิติจังหวัดลพบุรี, 2561 : 15) จึงพบเกษตรกรมีหนี้สินผูกพันที่ต้องชำระคืนให้แก่เจ้าหนี้ เกิดปัญหาขาดสภาพคล่องทางการเงิน ความสามารถในการใช้จ่ายใช้สอยของเกษตรกรก็ลดลง ส่งผลให้มาตรฐานการครองชีพต่ำลง

งานวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งศึกษาถึงสาเหตุปัจจัยการก่อหนี้สินของเกษตรกรในจังหวัดลพบุรีว่ามีสาเหตุใด โดยผู้วิจัยคาดหวังว่าหากได้ทราบถึงปัจจัยของการก่อเกิดหนี้สินอันเป็นรากเหง้าที่แท้จริงของเกษตรกรแล้ว ก็จะช่วยเป็นแนวทางที่จะนำมาใช้แก้ไขปัญหาหนี้สินของเกษตรกรเกษตรกรในจังหวัดลพบุรีสามารถได้อย่างไร นโยบายของรัฐมีผลต่อการแก้ไขปัญหาการเป็นหนี้สินของเกษตรกรหรือไม่อย่างไร ควรมีแนวทางใดในการดำเนินการเพื่อช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาหนี้สินของเกษตรกรได้เพื่อเป็นแนวทางในการเสริมสร้างการดำเนินนโยบายเพื่อแก้ไขปัญหาหนี้สินของเกษตรกรในจังหวัดลพบุรี และเป็นการพัฒนาประเทศไทยให้หลุดพ้นจากปัญหาหนี้สินอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาลักษณะหนี้สินครัวเรือนเกษตรกรในจังหวัดลพบุรี
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อหนี้สินครัวเรือนเกษตรกรในจังหวัดลพบุรี

ระเบียบวิธีวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากรประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้คือ ครีวเรือนเกษตรกรในจังหวัดลพบุรีที่มีหนี้สินจำนวน 44,647 ครีวเรือน (สำนักงานสถิติจังหวัดลพบุรี, 2561 : 15)

1.2 กลุ่มตัวอย่างเนื่องจากทราบจำนวนประชากร จึงคำนวณหากลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรการคำนวณกลุ่มตัวอย่างของยามาเน่ (Taro Yamane) โดยกำหนดค่าความคลาดเคลื่อนไม่เกินร้อยละ 5 คำนวณได้ 396.448 ปรับ 400 คน ใช้การสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน (multi-stage sampling) เริ่มจากแบ่งเขตพื้นที่จังหวัดตามเขตการปกครองเป็นอำเภอ และ ตำบล แล้วจึงใช้วิธีการสุ่มอย่างเป็นระบบ (systematic random sampling) โดยการสุ่มจากบัญชีเกษตรกรในหมู่บ้านด้วยการจับฉลาก หลังจากนั้นจึงนับช่วงของการสุ่ม โดยช่วงระยะห่างของบ้านแต่ละหลังหาได้จากสูตรจำนวนหลังคาเรือนทั้งหมดในหมู่บ้านหารด้วยจำนวนหลังคาเรือนที่ต้องการสำรวจ หากไม่ครบตามจำนวนที่ต้องการสำรวจก็จะวนกลับไปจุดเริ่มต้นใหม่จนครบตามจำนวนเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการสำรวจ

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย โดยใช้แบบสอบถาม (questionnaire) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่เป้าหมายของโครงการวิจัยโดยใช้ข้อคำถามเกี่ยวกับข้อมูลในรอบปีการผลิต 2562/2563 รวมทั้งความคิดเห็นต่างๆ ของกลุ่มตัวอย่างมีทั้งข้อคำถามปลายเปิดและข้อคำถามปลายปิด ประกอบด้วยข้อคำถามจำแนกเป็น 7 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 ปัจจัยส่วนบุคคล ตอนที่ 2 ปัจจัยเศรษฐกิจ ตอนที่ 3 ปัจจัยทางสังคม ตอนที่ 4 ปัจจัยภูมิศาสตร์ ตอนที่ 5 ปัจจัยทัศนคติ ตอนที่ 6 ข้อมูลหนี้สินครีวเรือนเกษตรกร ตอนที่ 7 ข้อเสนอแนะ

2.2 การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย หลังจากสร้างแบบสอบถามแล้วได้นำไปให้ผู้เชี่ยวชาญทางเศรษฐศาสตร์เกษตร จำนวน 3 คน ตรวจสอบความสอดคล้องของคำถามกับวัตถุประสงค์ และนำมาปรับปรุงแก้ไขแล้วจึงนำไปทดลองใช้กับเกษตรกรเพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของข้อคำถาม การทดลองใช้โดยการสอบถามกลุ่มตัวอย่างในจังหวัดอื่นที่มีลักษณะเช่นเดียวกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน เพื่อหาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม ได้ค่าเท่ากับ 0.892 แล้วปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้มีความครบถ้วนสมบูรณ์ยิ่งขึ้นก่อนนำไปใช้จริง

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือหลัก มีหน่วยการวิเคราะห์ (unit of analysis) คือ ครีวเรือนเกษตรกร ที่ได้จากการคัดเลือกพื้นที่เป้าหมายและจำนวนกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยได้ออกสำรวจข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นครีวเรือนเกษตรกรในจังหวัดลพบุรี โดยใช้แบบสอบถาม เก็บรวบรวมข้อมูลเป็นเวลาประมาณ 12 เดือนตั้งแต่ เดือน กันยายน 2562 – กรกฎาคม 2563 จากกลุ่มตัวอย่างได้เป็นจำนวน 400 คน คิดเป็น

ร้อยละร้อยละตามเป้าหมายที่วางไว้ และนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมจากภาคสนาม (field study) มาตรวจแยกความถูกต้องและครบถ้วน แล้วแยกประเภทข้อมูลตามหน่วยของการวิเคราะห์

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ตรวจสอบความถูกต้องและครบถ้วนของข้อมูล แล้วจึงนำมาวิเคราะห์ข้อมูลโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป ด้วยค่าสถิติที่เหมาะสมตามลักษณะของข้อมูล ดังนี้

4.1 การใช้สถิติเชิงพรรณนา เพื่อให้ทราบถึงลักษณะพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน เป็นต้น

4.2 การใช้สถิติเชิงอนุมาน แบบลดตัวแปร วิเคราะห์เพื่อค้นหาปัจจัยที่ส่งผลต่อจำนวนหนี้สินโดยแบบจำลองปัจจัยที่ส่งผลต่อจำนวนหนี้สินรวมของเกษตรกร วิเคราะห์สมการถดถอย (Regression Analysis) ใช้วิธีกำลังสองน้อยที่สุดสามัญ (Ordinary Least Squares : OLS) ในการวิเคราะห์เนื่องจากข้อมูลของตัวแปรตามเป็นข้อมูลเชิงปริมาณที่มีค่าต่อเนื่อง (Continuous Data) และมีการกระจายแบบปกติ (Normal Distribution) ในแบบจำลองปัจจัยที่ส่งผลต่อจำนวนหนี้สินรวมของเกษตรกร จากตัวแปรอิสระที่นำมาใช้ในการวิเคราะห์ ได้แก่ ปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ปัจจัยทางสังคม ปัจจัยภูมิศาสตร์ ปัจจัยทัศนคติ ปัจจัยลักษณะหนี้ รูปแบบสมการในแบบจำลองมีลักษณะดังนี้

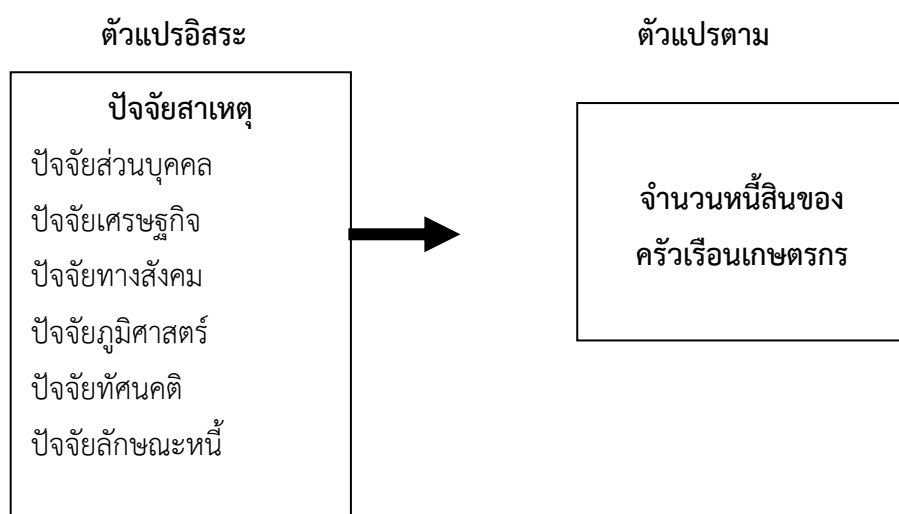
$Y1 = f1$ (ปัจจัยส่วนบุคคล, ปัจจัยทางเศรษฐกิจ, ปัจจัยทางสังคม, ปัจจัยภูมิศาสตร์, ปัจจัยทัศนคติ, ปัจจัยลักษณะหนี้)

ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา ประกอบด้วย

ตัวแปรอิสระ ประกอบด้วย (1) ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ (X11) อายุ (ปี) (X12) การศึกษา (X13) อาชีพ (X14) จำนวนสมาชิกในครัวเรือน (X15) จำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่ประกอบอาชีพ (X16) จำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่ไม่ได้ประกอบอาชีพ (X17) ประสบการณ์การทำเกษตร (X18) การดื่มสุรา (X19) การเล่นหวย/ฉลากกินแบ่ง (X110), โรคประจำตัว (X111) (2) ปัจจัยเศรษฐกิจ ได้แก่ การถือครองที่ดิน (X21) การผลิตการเกษตร (X22) แหล่งน้ำ (X23) การมีทรัพย์สิน (X24) การมีเงินออม (X25) รายได้ในภาคการเกษตร (X26) รายได้นอกภาคการเกษตร (X27) ค่าใช้จ่ายในภาคการเกษตร (X28) ค่าใช้จ่ายนอกภาคการเกษตร (X28) (3) ปัจจัยทางสังคม ได้แก่ สถานะทางสังคม (X31) การเข้าร่วมประเพณีท้องถิ่น (X32) การอบรม (X33) (4) ปัจจัยภูมิศาสตร์ ได้แก่ ลักษณะพื้นที่ (X41) เขตการปกครอง (X42) แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร (X43) (5) ปัจจัยทัศนคติ ได้แก่ การตอบสนองการเปลี่ยนแปลง (X51) , การยอมรับหนี้สิน (X52) , การยอมรับเทคโนโลยี (X53) (6) ปัจจัยลักษณะหนี้สิน ได้แก่ แหล่งหนี้ (X61) , วัตถุประสงค์การกู้ยืม (X62) ตัวแปรตาม ประกอบด้วย จำนวนหนี้สินครัวเรือนเกษตรกร (บาท) (Y1)

กรอบแนวคิดในการวิจัย

งานวิจัยปัจจัยที่ส่งผลต่อหนี้สินครัวเรือนเกษตรกรในจังหวัดลพบุรีมุ่งศึกษาหนี้สินครอบคลุมในทุกมิติ โดยหนี้สินครัวเรือนเกษตรกร คือ ภาระผูกพันทางการเงินที่ครัวเรือนเกษตรกรติดค้างอยู่จะต้องใช้ให้แก่เจ้าหนี้ ตามข้อตกลงที่เจ้าหนีดตกลงให้ลูกหนี้ยืมเงินจำนวนหนึ่งซึ่งมักมีการกำหนดระยะเวลาให้ลูกหนี้ปฏิบัติการชำระหนี้และต้องชำระดอกเบี้ยหนี้ โดยมีปัจจัยสาเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดหนี้สินครัวเรือนของเกษตรกรที่ครอบคลุมในทุกมิติ ได้แก่ ปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยเศรษฐกิจ ปัจจัยทางสังคม ปัจจัยภูมิศาสตร์ ปัจจัยทัศนคติ และ ปัจจัยลักษณะหนี้ โดยมีกรอบแนวคิดดังนี้

แผนภาพที่กรอบแนวคิดการวิจัย 1

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาลักษณะหนี้สินครัวเรือนเกษตรกรในจังหวัดลพบุรี พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามทั้งสิ้นจำนวน 400 คน ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีอายุระหว่าง 51 - 60 ปี มีอายุเฉลี่ย 52 ปี การศึกษาระดับประถมศึกษา อาชีพหลัก ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพปลูกอ้อย อาชีพรองส่วนใหญ่รับจ้างทั่วไป ส่วนใหญ่มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนจำนวน 4-5 คน มีจำนวนสมาชิกที่ทำงานไม่เกิน 2 คน มีจำนวนสมาชิกวัยพึ่งพิง 1-2 คน ส่วนใหญ่ไม่ดื่มสุรา ส่วนใหญ่ซื้อฉลากกินแบ่งรัฐบาลหรือหวย ส่วนใหญ่ไม่มีโรคประจำตัว มีที่ดินทำกินมากที่สุด คือ มีที่ดินทำกิน 11-20 ไร่ มีรูปแบบการผลิตปลูกพืชเชิงเดี่ยว มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินเป็นของตนเอง มีทรัพย์สินเฉลี่ย 419,425 บาท ไม่มีเงินออม พื้นที่โคก อยู่นอกเขตเทศบาล และเข้าไม่ถึงแหล่งน้ำส่วนใหญ่ มักจะพัฒนาและเปลี่ยนแปลงการทำงานปานกลาง คิดว่าการกู้เงินมาใช้ในการประกอบอาชีพเป็นเรื่องปกติปานกลาง และชอบใช้เทคโนโลยีทางการเกษตรมาก มีรายได้เฉลี่ย 123,856.30 บาทต่อปี มีค่าใช้จ่ายเฉลี่ย 74,735.50 บาทต่อปี โดยพบว่าครัวเรือนเกษตรกรเป็นหนี้เฉลี่ย 83,992.50 บาท ส่วนใหญ่เป็นหนี้ในระบบมากกว่าหนี้นอกระบบ แหล่งเงินกู้ในระบบคือ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร และกองทุนหมู่บ้าน ส่วนแหล่งเงินกู้นอกระบบ คือ ญาติ และนายทุน กู้ยืมเพื่อใช้ในการผลิต กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมันสำปะหลังจะมีหนี้สินโดย

เฉลี่ยน้อยกว่าเกษตรกรผู้ปลูกข้าว ส่วนกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกอ้อยมีหนี้สินไม่แตกต่างไปจากกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าว

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อหนี้สินครัวเรือนเกษตรกรในจังหวัดลพบุรี สรุปรการตรวจสอบปัญหาที่อาจเกิดขึ้นจากการวิเคราะห์ของข้อสมมติฐานบางประการในการสร้างแบบจำลองการถดถอย ที่อาจเกิดขึ้นได้หากมีการเพิกเฉยจึงทำการทดสอบสมมติฐาน ได้แก่ (1) ปัญหาความไม่สัมพันธ์เชิงเส้นระหว่างตัวแปรอิสระ (Multicollinearity) ผลการทดสอบพบว่า ค่า VIF ของตัวแปรอิสระแต่ละตัวมีค่าน้อยกว่า 10 จึงสรุปได้ว่าแบบจำลองที่ใช้ในการวิเคราะห์ไม่เกิดความไม่สัมพันธ์เชิงเส้นระหว่างตัวแปรอิสระ (2) ปัญหาความไม่คงที่ของความแปรปรวนในตัวแปรสุ่ม (Heteroskedasticity) ผลการทดสอบพบว่า มีปัญหาความไม่คงที่ของความแปรปรวนในตัวแปรสุ่มแต่ได้แก้ปัญหาล้วด้วยวิธี Heteroskedasticity-robust standard errors) Robust S.E.

ตาราง 1 ปัจจัยที่ส่งผลต่อหนี้สินครัวเรือนเกษตรกรในจังหวัดลพบุรี

	<i>Coefficient</i>	<i>Std .Error</i>	<i>t-ratio</i>	<i>p-value</i>
const	79252.0	32887.4	2.410	0.0164**
(X ₁₂) อายุ	-185.679	628.823	-0.2953	0.7679
(X ₁₃) ระดับการศึกษา	-4862.53	8467.69	-0.5742	0.5661
(X ₁₄₁) อาชีพปลูกอ้อย	3128.85	3286.02	0.9522	0.3416
(X ₁₄₂) อาชีพปลูกมันสำปะหลัง	-2983.44	1644.76	-1.814	0.0705*
(X ₁₆₁) แรงงานในครัวเรือน	4150.25	3671.01	1.131	0.2590
(X ₁₆₂) ภาระฟุ้งฟิง	728.147	5628.15	0.1294	0.8971
(X ₁₇) ประสบการณ์	430.343	346.448	1.242	0.2149
(X ₁₈) ดีมสุรา	-8929.52	6792.05	-1.315	0.1894
(X ₁₉) ซื้ฮวย	-1802.53	6039.72	-0.2984	0.7655
(X ₁₁₀) โรคประจำตัว	12042.0	11317.0	1.064	0.2880
(X ₂₁) การถือครองที่ดิน	-2899.67	7980.63	-0.3633	0.7166
(X ₂₃) แหล่งน้ำการเกษตร	5338.38	6747.91	0.7911	0.4294
(X ₂₅) การออม	-0.25689	0.100682	-2.552	0.0111**
(X ₂₆) รายได้ภาคเกษตร	-0.01851	0.0517200	-0.3580	0.7206
(X ₂₇) รายได้นอกภาคเกษตร	-0.19461	0.0841575	-2.312	0.0213**
(X ₂₈) รายจ่ายภาคเกษตร	-1.23026	0.471560	-2.609	0.0094***

(X ₂₉) รายจ่ายนอกภาคเกษตร	0.999741	0.223516	4.473	<0.0001***
---------------------------------------	----------	----------	-------	------------

ตาราง 2 ผลการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ

Mean dependent var	83605.00	S.D .dependent var	60793.41
Sum squared resid	1.03e+12	S.E .of regression	51965.12
R-squared	0.300478	Adjusted R-squared	0.269347
F)17, 382(	4.020272	P-value)F(	2.19e-07
Log-likelihood	-4901.698	Akaike criterion	9839.396
Schwarz criterion	9911.242	Hannan-Quinn	9867.848

ผลการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณปัจจัยที่ส่งผลต่อหนี้สินครัวเรือนเกษตรกรในจังหวัดลพบุรีในตารางที่ 1 พบว่า แบบจำลองที่สร้างขึ้นสามารถอธิบายสามารถอธิบายปัจจัยที่ส่งผลต่อหนี้สินครัวเรือนเกษตรกรในจังหวัดลพบุรีได้ร้อยละ 30.05 ที่เหลือเกิดจากปัจจัยอื่นๆ ที่ไม่ได้อยู่ในแบบจำลอง สามารถอธิบายได้ดังนี้

สัมประสิทธิ์ของตัวแปรอาชีพ (X₁₅) มีค่าเท่ากับ -2983.44 หมายถึงว่า กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมันสำปะหลังจะมีหนี้สินโดยเฉลี่ยมากกว่าเกษตรกรผู้ปลูกข้าวเท่ากับ 2,983.บาท อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 44 ระดับ0.1 ทั้งนี้

สัมประสิทธิ์ของตัวแปรการออม (X₂₆) มีค่าเท่ากับ -0.25689 หมายถึงว่า หากเกษตรกรมีการออมเพิ่มขึ้น 1,000 บาท จะทำให้มีหนี้สินลดลงเท่ากับ 256. บาท อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 890.05

สัมประสิทธิ์ของตัวแปรรายได้จากนอกภาคการเกษตร (X₂₇) มีค่าเท่ากับ -0.19461 หมายถึงว่า หากเกษตรกรมีรายได้จากนอกภาคการเกษตรเพิ่มขึ้น 1,000 บาท จะทำให้มีหนี้สินลดลงเท่ากับ 194.บ 61บาท อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

สัมประสิทธิ์ของตัวแปรรายจ่ายในภาคการเกษตร (X₂₈) มีค่าเท่ากับ -1.23026 หมายถึงว่า หากเกษตรกรมีรายจ่ายในภาคการเกษตรเพิ่มขึ้น 1,000 บาท จะทำให้มีหนี้สินลดลงเท่ากับ 1,ท อย่างมีบา 230 นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ0.05

สัมประสิทธิ์ของตัวแปรรายจ่ายนอกภาคการเกษตร (X₂₉) มีค่าเท่ากับ 0.99974 หมายถึงว่า หากเกษตรกรมีรายจ่ายนอกภาคการเกษตรเพิ่มขึ้น 1,000 บาท จะทำให้มีหนี้สินเพิ่มขึ้นเท่ากับ 999.บาท อย่าง 74 มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ0.05

อภิปรายผลการวิจัย

1. สภาพหนี้สินครัวเรือนเกษตรกรในจังหวัดลพบุรี พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีอายุเฉลี่ย ปี 52 ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 51 -60 ปี การศึกษาระดับ ประถมศึกษา ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพปลูกอ้อยเป็นหลัก อาชีพรองส่วนใหญ่ประกอบรับจ้างทั่วไป ส่วนใหญ่มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนจำนวน 4-5 คน มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่ทำงานไม่เกิน 2 คน มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนวัยพึ่งพิง 1-2 คน ส่วนใหญ่ไม่ดื่มสุรา ส่วนใหญ่ซื้อฉลากกินแบ่งรัฐบาลหรือหวย ส่วนใหญ่ไม่มีโรคประจำตัว ส่วนใหญ่มีที่ดินทำกิน 11-ไร่ มี 20 ครัวเรือนปลูกพืชเชิงเดี่ยว มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินเป็นของตนเอง มีทรัพย์สินเฉลี่ย 419,425 บาท ไม่มีเงินออม พื้นที่โคก อยู่นอกเขตเทศบาล และเข้าไม่ถึงแหล่งน้ำส่วนใหญ่ มักจะพัฒนาและเปลี่ยนแปลงการทำงานปานกลาง คิดว่าการกู้เงินมาใช้ในการประกอบอาชีพเป็นเรื่องปกติปานกลาง และชอบใช้เทคโนโลยีทางการเกษตรมาก มีรายได้เฉลี่ย 123,856.30 บาทต่อปี มีค่าใช้จ่ายเฉลี่ย 74,735.50 บาทต่อปี ครัวเรือนเกษตรกรเป็นหนี้เฉลี่ย 83,992.50 บาท เป็นหนี้ในระบบโดยมีธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรเป็นแหล่งกู้ยืมหลักของครัวเรือนเกษตรกร รองลงมาคือ กองทุนหมู่บ้าน กู้ยืมเพื่อใช้ในการผลิต กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมันสำปะหลังจะมีหนี้สินโดยเฉลี่ยน้อยกว่าเกษตรกรผู้ปลูกข้าว กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกอ้อยมีหนี้สินไม่แตกต่างไปจากกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าว เนื่องจากแม้การปลูกมันสำปะหลังมีต้นทุนการผลิตที่สูงและส่วนใหญ่จะปลูกในพื้นที่โคกที่ไม่สามารถทำนาได้ซึ่งราคาผลผลิตก็สร้างรายได้เหมาะสมเพียงพอ จึงทำให้เกษตรกรผู้ปลูกมันสำปะหลังมีหนี้สินน้อย สอดคล้องกับงานวิจัยของ ปณัฏ์วิณ ธรนรงค์ (2558) : บทคัดย่อที่ได้ศึกษา ปัจจัยที่ส่งผลต่อหนี้สินของเกษตรกรผู้ปลูกอ้อย ข้าว และมันสำปะหลังในเขตพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรีและเพชรบุรี พบว่า เกษตรกรผู้ปลูกมันสำปะหลังมีหนี้จำนวนมากที่สุดรองลงมาคือเกษตรกรผู้ปลูกอ้อยและท้ายที่สุดคือเกษตรกรผู้ปลูกข้าว สาเหตุของการก่อหนี้ที่สำคัญคือ หนี้จากต้นทุนทางการเกษตร หนี้เพื่อการศึกษาบุตรหลาน หนี้เพื่อการเช่าซื้อยานพาหนะ หนี้เพื่อนำไปชำระหนี้เดิม หนี้เพื่อการรักษาพยาบาล หนี้เพื่อการซ่อมแซมบ้าน หนี้เพื่อผ่อนซื้อเครื่องใช้ไฟฟ้า และหนี้สินจากการผ่อนชำระเคหสถานหนี้ที่ส่งผลต่อมูลค่าหนี้สินอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติคือ หนี้ที่เกิดจากต้นทุนทางการเกษตร นอกจากนี้เกษตรกรที่มีทัศนคติต่อการเป็นหนี้ในเชิงบวกมีโอกาสที่ระดับหนี้สินและภาวะการเป็นหนี้มากขึ้น เกษตรกรที่เคยเข้าร่วมโครงการนโยบายอุดหนุนด้านราคาผลผลิตมีแนวโน้มมีมูลค่าหนี้สินและสถานะการเป็นหนี้มาก สอดคล้องกับงานวิจัยของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2555) : บทคัดย่อ (ได้ศึกษา พฤติกรรมการเป็นหนี้ของครัวเรือนเกษตรกร พ.ศ.2554 พบว่า ประมาณ 2 ใน 3 ของครัวเรือนเกษตรกรเป็นหนี้แต่มีแนวโน้มที่ลดลงจากครัวเรือนเกษตรกรที่มีการเป็นหนี้ร้อยละ 75.2 ในปี 2552 เหลือร้อยละ 72.4 ในปี 2554 แต่มูลค่าหนี้สินของครัวเรือนเกษตรกรที่เป็นหนี้กลับมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นจากมูลค่าหนี้สินเฉลี่ย 121,965 บาทต่อครัวเรือน เพิ่มขึ้นเป็น 140,404 บาทต่อครัวเรือน ซึ่งมีอัตราการเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 7.3 ต่อปี สำหรับรูปแบบการเป็นหนี้ของครัวเรือนเกษตรกรพบว่า ครัวเรือนเกษตรกรที่เป็นหนี้

มากกว่าร้อยละ 80 เป็นหนี้ในระบบและมีแนวโน้มที่จะเป็นหนี้ในระบบเพิ่มขึ้นกล่าวคือครัวเรือนเกษตรกรเป็นหนี้ในระบบอย่างเดียวย้อยลง 86.4 เพิ่มขึ้นร้อยละ 91.0 โดยครัวเรือนเกษตรกรมากกว่าครึ่งกู้เงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรและครัวเรือนเกษตรกรนำเงินกู้จำนวนกว่าครึ่งมาใช้ในการทำการเกษตรส่วนเงินกู้ที่เหลือนำมาใช้เพื่อการอุปโภคบริโภคในครัวเรือนซื้อข้าวซื้อบ้านและที่ดินใช้ทำธุรกิจและมีเพียงประมาณร้อยละ 1 -2 ของมูลค่าหนี้สินมาใช้ในการศึกษา กลุ่มที่มีความเสี่ยงต่อปัญหานี้สินคือกลุ่มครัวเรือนเกษตรกรที่มีรายได้น้อยโดยมีความเป็นไปได้สูงที่จะแบกรับภาระหนี้สินไว้เกินความสามารถที่จะชำระหนี้ได้ซึ่งอาจจะมีผลกระทบในวงกว้างท้ายที่สุดแล้วก็จะส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพทางเศรษฐกิจของประเทศได้

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อหนี้สินครัวเรือนเกษตรกรในจังหวัดลพบุรีกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมันสำปะหลังจะมีหนี้สินโดยเฉลี่ยมากกว่าเกษตรกรผู้ปลูกข้าวเท่ากับ 2,983.44 บาท อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.1 ทั้งนี้ กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกอ้อยมีหนี้สินไม่แตกต่างไปจากกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหากเกษตรกรมีการออมเพิ่มขึ้น 1,000 บาท จะทำให้มีหนี้สินลดลงเท่ากับ 256.891 บาท อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 หากเกษตรกรมีรายได้มาจากนอกภาคการเกษตรเพิ่มขึ้น 1,000 บาท จะทำให้มีหนี้สินลดลงเท่ากับ 194.610 บาท อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 หากเกษตรกรมีรายจ่ายในภาคการเกษตรเพิ่มขึ้น 1,000 บาท จะทำให้มีหนี้สินลดลงเท่ากับ 1,230 บาท อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 หากเกษตรกรมีรายจ่ายนอกภาคการเกษตรเพิ่มขึ้น 1,000 บาท จะทำให้มีหนี้สินเพิ่มขึ้นเท่ากับ 999.741 บาท อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ซึ่งการใช้จ่ายในภาคการเกษตรสามารถทำให้หนี้สินลด แต่ในขณะที่การใช้จ่ายนอกภาคการเกษตรก่อให้เกิดหนี้สินเพิ่มขึ้น เนื่องจากการใช้จ่ายในภาคการเกษตรก่อให้เกิดการสร้างรายได้ให้กับเกษตรกรสามารถใช้ชำระหนี้ได้ เห็นได้ว่าปัญหานี้สินกับเกษตรกรเป็นของคู่กันซึ่งมิได้มีเพียงประเด็นทางเศรษฐกิจการเงินเพียงอย่างเดียวแต่มีความเกี่ยวข้องทั้งกับปัจจัยทางสังคมการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตและวิถีการผลิตในสังคมเกษตรโครงสร้างอายุของเกษตรกรความจำกัดของที่ดินตลาดสินค้าเกษตรที่เชื่อมกับตลาดโลกด้วยและยังเกี่ยวโยงไปถึงโครงการสนับสนุนต่างๆ ของภาครัฐที่มีส่วนทำให้การตอบสนองของเกษตรกรเปลี่ยนแปลงไป สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุกานดา กลิ่นขจร และนรรฐ รื่นกวี (2555 : บทคัดย่อ) ที่ได้ศึกษา ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อภาระหนี้สินของเกษตรกรจังหวัดนครราชสีมาในอำเภอด่านขุนทดและอำเภอโนนสูง พบว่า ปัจจัยด้านความสามารถในการบริหารจัดการมีความสำคัญต่อภาระหนี้สินของเกษตรกรมากที่สุด ในขณะที่ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรายได้ของเกษตรกรคือ ปัจจัยด้านนโยบายการเมือง และปัจจัยด้านความสามารถในการบริหารจัดการ ส่วนปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรายจ่ายของเกษตรกร คือ ปัจจัยด้านโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรม ปัจจัยด้านความสามารถในการปรับตัว และปัจจัยด้านความสามารถในการบริหารจัดการ ซึ่งรัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความสำคัญกับการให้ความรู้และข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องในการบริหารจัดการด้านการเงินของเกษตรกรที่ทันสมัยและทันต่อความต้องการสอดคล้องกับสถานการณ์ในปัจจุบัน เช่น การจัดการอบรม และพัฒนาความรู้ อีกทั้งควรเน้นการบูรณาการความรู้ที่สามารถนำไปใช้ได้จริงเป็นต้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ วารุณี ศรีชัย (2555 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาปัจจัยที่ก่อให้เกิดหนี้สินเกษตรกร

ตำบลน้ำดิบ อำเภอบำรุง จังหวัดลพบุรี พบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลมากที่สุดต่อการก่อหนี้สินของเกษตรกร คือ ปัจจัยทางด้านรายได้ที่ได้รับจากการทำการเกษตร ไม่เพียงพอต่อรายจ่าย ปัจจัยด้านการใช้จ่ายอุปโภคบริโภคในชีวิตประจำวัน และปัจจัยด้านการลงทุนทางการเกษตร เช่น ซื้อปุ๋ย ซื้ออุปกรณ์ทางการเกษตร ที่ดิน แรงงาน ส่วนปัจจัยที่มีอิทธิพลน้อยต่อการก่อหนี้สินของเกษตรกร คือ การใช้จ่ายเมื่อเกิดภาวะฉุกเฉินในครอบครัว เช่น การเจ็บป่วย การประสบอุบัติเหตุ สอดคล้องกับงานวิจัยของ สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2555 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษา พฤติกรรมการเป็นหนี้ของครัวเรือนเกษตรกร พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการเป็นหนี้ของครัวเรือนเกษตรกรมีตัวแปรที่มีนัยสำคัญทางสถิติได้แก่ เขตการปกครอง จำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่กำลังเรียนหนังสือ จำนวนสมาชิกที่มีอายุ 15 ปีขึ้นไปทำงานหารายได้ และค่าใช้จ่ายของครัวเรือน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. หนี้สินครัวเรือนเกษตรกรที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ควรแก้ไขโดยมุ่งเน้นพัฒนาศักยภาพในระดับพื้นฐานครอบครัว ชุมชนท้องถิ่น และสร้างภาพลักษณ์ของเกษตรกรเพื่อดึงดูดให้ลูกหลานเกษตรกรให้ถึงคุณค่าและกลับมาสืบสานอาชีพเกษตรกรรม
2. สาเหตุหนี้สินจากปัจจัยลักษณะส่วนบุคคลและปัจจัยทัศนคติ ควรส่งเสริมความรู้ให้แก่เกษตรกรและพัฒนาอาชีพที่เหมาะสมเพื่อสร้างรายได้ ควรส่งเสริมให้เกิดการรวมตัวกันของเกษตรกรเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันและมีอำนาจต่อรองด้านราคาผลผลิตและปัจจัยการผลิต
3. สาเหตุหนี้สินจากปัจจัยทางเศรษฐกิจและปัจจัยทางสังคม ควรให้การส่งเสริมปัจจัยการผลิต และพัฒนาระบบชลประทานที่สนับสนุนการผลิตทางการเกษตร เพื่อให้ภาคการเกษตรและเกษตรกรเป็นกลไกที่สำคัญในการพัฒนาประเทศควบคู่ไปกับการพัฒนาด้านอุตสาหกรรม ภาครัฐควรกระจายการปกครองและการพัฒนาท้องถิ่นลงสู่ชุมชนอย่างจริงจัง เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและเหมาะสมกับบริบทของสังคม
4. การแก้ไขหนี้สินครัวเรือนเกษตรกร ควรกำหนดแนวทางที่ชัดเจน เพื่อเพิ่มศักยภาพและโอกาสของเกษตรกรในการพัฒนาอาชีพและสร้างรายได้ เสริมสร้างความเข้มแข็งให้เศรษฐกิจการเกษตร พัฒนาระบบการบริการพื้นฐานของรัฐและการคุ้มครองทางสังคม การยกระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกร และปรับปรุงระบบการบริหารจัดการภาครัฐโดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

- 1) ควรศึกษาผลกระทบทางเศรษฐกิจมหภาคและนโยบายภาครัฐที่ส่งผลต่อหนี้สินครัวเรือนเกษตรกร
- 2) ควรศึกษาแนวทางในการเพิ่มรายได้ ความสามารถในการสร้างรายได้ รวมถึงปัญหาและอุปสรรคในการสร้างรายได้ของเกษตรกร เพื่อลดความเหลื่อมล้ำของรายได้ให้สังคมเกิดความเป็นธรรม

3) ควรศึกษาปัญหาและอุปสรรค รวมทั้งแนวทางในการการสร้างความเป็นธรรมในสังคม เพื่อลดความเหลื่อมล้ำของสังคมและยกระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกร

เอกสารอ้างอิง

- ปณัฏ์ปวิณ รมรงค์นุกัษ. (2558). ปัจจัยที่ส่งผลต่อหนี้สินของเกษตรกรผู้ปลูกอ้อย ข้าว และมันสำปะหลัง: กรณีศึกษาเกษตรกรในเขตพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี และเพชรบุรี. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วารุณี ศรีชัย. (2555). ปัจจัยที่ก่อให้เกิดหนี้สินเกษตรกร ตำบลน้ำดิบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน. เชียงใหม่: คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วิทยา เจียรพันธุ์ และคณะ. (2553). หนี้สินภาคครัวเรือนของเกษตรกรในชนบทไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ศิริณา โภคาพานิชย์ และสัญญา เคนาภูมิ. (2560). ปัจจัยที่ส่งผลต่อภาระหนี้สินของเกษตรกรอำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, 5 (ฉบับพิเศษ), 192-201.
- สมชัย จิตสุชน และคณะ. (2551). การศึกษาหนี้สินและพฤติกรรมการออม (ระยะที่หนึ่ง) ภายใต้โครงการพัฒนาเครื่องมือนโยบายเศรษฐกิจมหภาค. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สำนักงานสถิติจังหวัดลพบุรี. (2561). ข้อมูลเศรษฐกิจจังหวัดลพบุรี. ลพบุรี : สำนักงานสถิติจังหวัดลพบุรี.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2555). พฤติกรรมการเป็นหนี้ของครัวเรือนเกษตร พ.ศ. 2554. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2560). หนี้สินครัวเรือนเกษตร พ.ศ. 2558. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- สำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร. (2557). การศึกษาหนี้สินของครัวเรือนเกษตรและขนาดของเงินกู้ที่เหมาะสม. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- สุกานดา กลิ่นขจร และนรรฐ รัตน์. (2555). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อภาระหนี้สินของเกษตรกรจังหวัดนครราชสีมา กรณีศึกษา อำเภอด่านขุนทดและอำเภอโนนสูง. นครราชสีมา : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน.
- เสาวณีย์ ณ นคร. (2557). พฤติกรรมการบริโภค การเป็นหนี้ และคุณภาพชีวิตของชาวประมงทะเลในตำบลลิซ อำเภอลิซ จังหวัดนครศรีธรรมราช. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.